

VÁNOCE

Vánoce z pohledu většinové společnosti naší současné kultury jsou svátkem (dle filozofů) estetickým,¹ svátkem pohádek, nejmilovanějším svátkem dětí, svátkem plným symbolů i pracovního volna. Ve stejném zorném úhlu jsou Vánoce též nejtrýznivějším svátkem pro rodiny, pro něž je (všemožná) životní tragédie ještě příliš živá.

Z pohledu většiny starých (evropských) křesťanských církví jsou Vánoce (po Velikonocích) druhým nejvýznamnějším svátkem. Jelikož naše Církev adventistů s. d. církevní rok v pojetí nejstarších církví nepraktikuje, je následující studie místy psána jakoby z pohledu římského katolíka (či "tradičního" evropského křesťana), neboť cílem je též porozumět těm "jiným".

LITURGICKÝ, CÍRKEVNÍ ROK

Liturgický (církevní) rok je souhrnem svátků neustále se opakujících v ročním cyklu. Je rozdělen do dvou částí: **temporál** a **sanktorál**. Dříve než byl vytvořen církevní rok, slavili křesťané sobotu, kterou později přenesli na neděli. Ta se stala základní jednotkou liturgického roku. **Prvním (nejstarším) údobím liturgického roku jsou od 2. stol. Velikonoce, nejmladším údobím (až od stol. 4.) jsou Vánoce (zařazeny do církevního kalendáře v roce 336).** Oba svátky se později (v 7. stol.) rozšířily o období příprav: o dobu postní a adventní (čtyři neděle před Vánocemi).² Doba mezi Vánocemi a Velikonocemi je tzv. liturgické mezidobí. Liturgický rok (**temporál**)³ tedy vykrytalizoval ve 3 okruhy: **Vánoce, Velikonoce, mezidobí.**⁴ **Počátek církevního roku připadá na první adventní neděli. Křesťanská doba vánoční v západní (římské) liturgii začíná slavností Narození Páně (25. prosince) a trvá do svátku Zjevení Páně, tj. svátku sv. Tří králů (6. ledna) a svátku Křtu Páně včetně;**⁵ synoda v Tours v roce 567 prohlásila těchto dvanáct vánočních nocí za „svatý dvanáctidenní čas“.⁶

Během liturgického roku si církev připomíná celý Spasitelův život, ovšem slaví také výroční dny svatých (natalitia Sanctorum), odtud tzv. sanktorál.⁷ Vedle světců univerzálního

¹ Kierkegaard, S.

² Do tohoto období spadají svátky následujících světců (dle západního římskokatolického ritu): před počátkem adventu svátek sv. Martina (11. listopad) a sv. Kateřiny Alexandrijské (25. listopad); do adventního času patří svátek sv. Ondřeje (30. listopad), někdy to vyjde i na svátek sv. Barbory (4. prosinec), sv. Mikuláš (6. prosinec), sv. Lucie (13. prosinec) a Štědrý den (24. prosinec).

³ Od latinského slova *tempus*, čas.

⁴ **Temporál** (= rok Páně) liturgického roku v chronologickém pořadí by vypadal následovně:

- 1) doba adventní (Advent),
- 2) doba vánoční (křesťanské Vánoce, Štědrý den, Boží hod vánoční),
- 3) liturgické mezidobí I. (od pondělí po svátku Křtu Páně do úterý před Popeleční středou),
- 4) doba postní (od Popeleční středy do odpoledne svátku Zeleného čtvrtku),
- 5) velikonoční třídenní (od večerní čtvrté mše do nešpor neděle svátku Zmrvýchvstání Páně),
- 6) doba velikonoční (od Velké noci do nešpor neděle seslání Ducha svatého, tj. svatodušní neděle),
- 7) liturgické mezidobí II. (od pondělí po svátku Seslání ducha svatého do soboty před první nedělí adventní).

⁵ Vše zahajuje slavnost vigilie (římskokatolické večerní bohoslužby: nešpory konané v předvečer svátku Narození Páně a následuje oktáv (v římskokatolické církvi označení osmi dnů po svátku).

⁶ Boží hod vánoční (25. prosinec), svátek sv. Štěpána (26. prosinec), sv. Jana Evangelisty (27. prosinec), sv. betlémských Mláďátek (28. prosinec), sv. Silvestra (31. prosinec), od roku 1921 se u římských katolíků v neděli v oktávě (osmidenní) slaví svátek Svaté rodiny: svátek bohorodičky Panny Marie a den Obřezání Páně (1. leden, tj. 8. den po Narození Páně). 6. ledna je slaven svátek Tří králů a Zjevení Páně, tj. Epifanie. Od roku 1960 je po 6. lednu slaven svátek Křtu Páně, jímž se uzavírá vánoční období. V lidových představách řady zemí přetrvala představa, že vánoční svátky končí až svátkem Hromnic (den Uvedení Páně do chrámu připadající na 2. únor).

⁷ Od latinského slova *sanktus*, svatý. Ortodoxní (pravověrní) židé by nikdy nehovořili o svatých, neboť svatý je jedině Bůh; židovská tradice má své *cadiky*, spravedlivé.

významu oslavují národy vlastní mučedníky.⁸ Uctíváním svatých církev „uznala a zvěstuje vítězství boží milosti v člověku“. První písemné doklady o liturgické úctě k svatým pocházejí z poloviny 2. století.⁹ Prvním mučedníkem kulticky uctívaným církví byl Polykarp ze Smyrny.¹⁰ Křesťané se ve výroční den smrti (*natale*) shromažďovali u hrobu mučedníka a slavili eucharistií („Večeři Páně“). Později se uctívaly ostatky těl, svaté relikvie, nebo tzv. dotýkané relikvie, tj. předměty, s nimiž přišel mrtvý do styku. Ve starověku se u hrobu zemřelého konala kultovní hostina pro mrtvé, tzv. *refrigerium*. Později se začali uctívat vyznavači (*confessores*), kteří neumřeli mučednickou smrtí, ale byli mučení, vyhnáni z vlasti, či vězněni; ještě později se začali uctívat asketové a panny pro tzv. „nekrvavé mučednictví“. Nad hroby byly stavěny kaple a kostely. Jejich uctívání nebylo pouhou připomínkou „narození pro Boha“ (*natale* = narození), bylo i vzýváním (*invocatio*) a prošením o přímluvu.

Raný středověk přináší vzestup počtu svatých. Proto byl kult svatých podmíněn oficiálním řízením svatořečení (kanonizace). Od kandidáta na světce se požadovalo heroické následování Krista a důkaz zázraků v důsledku vzývání světce. Prvním takto svatořečeným byl biskup Oldřich z Augsburgu na římské synodě roku 993 papežem Janem XV. Růstu počtu světců se nezabránilo, ba o jeden den se muselo dělit i několik světců. **Kult svatých relikvií byl jednou z vážných příčin reformace.** Samotná římskokatolická církev musela postupně po Tridentském koncilu ve své liturgii svátky redukovat. Breviář a misál vydaný v letech 1568 a 1570 papežem Piem V. snížil počet na 158 svátků svatých.

KŘESŤANSKÉ VÁNOCE

Vánoce jsou poměrně mladým křesťanským svátkem. Slůvko Vánoce se zřejmě do naší kultury dostalo ze staroněmeckého *Weihnachten* – svaté, posvátné noci. Latinský název pro Vánoce je *nativitas*, znamená narození, *natalis dies*, den narození. Západní tradice klade důraz na mystérium vtělení Boha, na lidskou podstatu Krista a slaví Narození Páně v noci z 24. na 25. prosinec. Východní církev dává důraz na mystérium spojení lidského i božského a Vánoce slaví o svátku Zjevení Páně (Epifanie), tj. 6. ledna.

Křesťanské počítání času vychází z události narození Krista, přičemž do 6. stol. křesťané odpočítávali čas podle zvyklostí dané země. Až v první polovině 6. stol. Dionýsius Exiguus vypracoval nový letopočet.

Poselství vánočního svátku je obsaženo ve jménu *Ježíš* a *Emmanuel*.¹¹ Jméno *Ježíš* převedeno do našeho jazyka znamená: „*Jahve (Hospodin) je Zachránce*“ či „*Hospodin je má spása*“ a jméno „*Immanuel*“ je andělem Páně v evangeliu vyloženo: „*s námi Bůh*“. Tedy obě jména nesou samotné poselství: Hospodin je Zachránce, je Bůh s námi. Jméno „*Hospodin*“ znamená podle překladu (výkladu) prof. Jana Hellera „*Ten který je s tebou všude tam, kde jsi ty*“, pak ve jménu „*Ježíš*“ máme zdvojené poselství pro člověka: „*Ten, který je se mnou ve všem, v čem jsem sám, je můj Zachránce, Bůh s námi.*“

VÁNOCE A SLUNOVRAT

Boží hod vánoční, 25. prosince, bývá považován za datum Ježíšova narození. V Bibli ovšem toto datum nenajdeme (není jistě znám ani rok narození, odborníci kladou Kristovo narození mezi

⁸ V Čechách je rozšířen svátek sv. Václava (římskokatolíci), protestantské církve si připomínají výročí upálení mistra Jana z Husy.

⁹ Vavřínová, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, Praha: Libri, 2001, s. 19.

¹⁰ K postavě Polykarpa ze Smyrny viz MOLNÁR, A. *Listky mladé církve*, Praha: Kalich, 19, s..

¹¹ Jména staré doby jsou pokládána za vnuknutí božstvem (Ducha svatého). Určují život a dílo svých nositelů. Především to platí o těch, kdo dostali svá jména z „úst“ Božích ještě před narozením. Pro starověkého člověka nebylo jméno považováno za hříčku náhody, latinské úsloví *nomen – omen* = „jméno je věštbé znamení“ vyjadřuje, jak vážnou událostí bylo pojmenování dítěte. (Viz HELLER, J. *Slovník*)

7. až 4. rok př. Kr.). Kde se tedy datum 25. prosinec vzalo? Německý badatel Hermann Usener přesvědčivě doložil, že před nicejským koncilem (konaným roku 325) se vánoce neslavily. První zmínka o dnu Ježíšova narození je u Jana Zlatoústého (347–405), avšak ten jej klade na 20. prosince a slaví je poprvé v roce 388 v Antiochii. V Římě se vánoce poprvé slavily až roku 354. Ještě rok před tím se místo vánoc slavil svátek epifanias, to jest zjevení Páně, a to 6. ledna. Biskup sv. Řehoř Naziánský Mladší (330–390) sloužil vánoční pobožnost 25. prosince roku 379 v jedné ze soukromých kaplí v Kosnstantinopoli. Proč se náhle objevuje svátek narození Páně?

Roku 312 zvítězil Konstantin nad svým protivníkem Maxentiem a nastoupil na trůn. Rok na to vydává edikt milánský, jímž povolil křesťanství. Pro křesťanství to znamenalo nejen uvolnění tlaku, ale také nový zápas s pohanstvím. Z menšinového náboženství (asi desetina obyvatel) se stalo postupně oficiální náboženství impéria. Proti pohanským zvykům byly postupně zaváděny hodnoty jiné - křesťanské. Jak vypadalo náboženství, s jakým tehdy křesťanství zápasilo?

Staří římské bohové byli už přežitkem minulosti, které téměř nikdo nebral vážně. Staří Řečtí bohové se svým olympským životem seshora pohlíželi lidskému shonu, částečně pobaveně, částečně rozhořčeně. Pak přichází ideje antické filozofie se svou co nejjistší abstraktní představou boha, tedy boha apatického a nezúčastněného. Živé a silné bylo náboženství sluneční, kult boha slunce. Za starých římských časů nemělo slunce, latinsky sol, v římském náboženství významnou roli. Kult slunce přežíval v bohu Hélios. Teprve později, v době císařské, se po roce 200 do západní říše římské šíří z východních kultů s množstvím jiných také nový kult slunce. Měl své kořeny v syrské oase Emesa, dnešní Hims. Římané si ji podrobili roku 72 a připojili k římskému impériu. Oasa i město měly chrám slunce, které se tam nazývalo Šams. Tento semitský výraz souzní s hebrejským šemeš, akkadským šamaš a ugaritským šaps. Toto božstvo bylo uctíváno na posvátné vyvýšenině. Vyvýšenina se řekne gabal, a proto bývalo také nazýváno iláh-ha-gabal = bůh vyvýšeniny, zkráceně pak Elgabal. Elgabal byl ztotožněn se sluncem, čímž vznikl „titul Deus Sol Elgabalus čili Heliogabal“.¹²

Emesa byla rodištěm císaře Septimia Severa (193-211) i jeho ženy Julie Domny, která byla dcerou tamního velekněze slunce Basiana. Císařovna Julie se sice pořímstila, zato však její sestra Maesa horlivě bděla nad tím, aby její synovec a budoucí císař, nazývaný Elgabal, nebo pořečtěle Heliogabal, se stal knězem dříve, než zasedne na císařský trůn. To se jí zdařilo. Roku 218 se stal Elgabal císařem, ovšem předně se cítil být knězem Slunce. Dal do Říma dopravit posvátný kámen slunce z Emesy, a na Palatinu pro něj vystavěl chrám. V něm se svou matkou i bábou konal různé orientální obřady. Ty byly římské tradici zcela cizí, Římany hluboce pohoršovaly. Elgabal se snažil kult Slunce Římanům vnutit násilím, tak došlo k povstání, které Elgabala smetlo po čtyřech letech vlády z trůnu. Jeho nástupce a synovec Severus Alexander (222- 235), si nedovolil pokračovat v strýcově stopě. Posvátný kámen slunce poslali nazpět do Emesy a Elgabalova památka byla prokleta (damnatio memoriae).

Kult slunce však nepominul, zcivilizoval se, odložili se orientální formy, Římanům nepřijatelné, a začalo s jeho literární propagandou. Jejím dokladem je román emeského rodáka Heliadora, zvaný Aithiopika. Ten již šíří slávu řeckého Helia (nikoli Šamse či Elgahala), přijatelného na východě i na západě říše.

Také tento bůh, Helios, má ambice stát se bohem nejvyšším. Dělá to opatrně, neruší jiné bohy a kultury, ale snaží se ukázat, že v nich byl ctěn on sám, jen pod jiným jménem a v nedostatečném poznání. Tak je postupně ztotožňován s řadou bohů, s Apollonem, Mithrou aj. O Emese se román zmiňuje až docela na konci, až když je čtenář pro Helia získán, doví se, že tento Helios je bůh Emesy.

Bůh slunce postupně přitahoval stále více tehdejší císaře z dvojího důvodu, z náboženského i politického. Slunce bylo totiž po celém světě bohem králů a zakladatelem božských dynastií (v

¹² HELLER, J. *Starověká náboženství*, Praha: Kalich, 1988, 2. vyd., s. 314.

Japonsku Amaterasu, v jižní Americe u Inků Inti či ve starém Egyptě Re. Kult Slunce císařům napomáhal ideologicky sjednotit říši a posílit božské postavení císařů.

To vše si znovu uvědomil císař Aurelián (270-275). Jeho vláda sebou přináší oživení slunečního kultu v celé říši. Nejprve zavedl nový svátek na den 25. prosinec. Toto datum bylo odedávna považováno za posvátný okamžik zrození východních slunečních božstev, tedy zimní slunovrat byl okamžik, kdy slunce až dosud stále více pohlcované tmou, vítězí, rodí se znovu a začíná stoupáním po obloze projevovat svou rostoucí sílu. V tento den se na základě Aurelianova ustanovení konaly každý čtvrtý rok k počtě slunce zápasy a slavnosti, podobné řecké olympiádě. Sluneční božstvo mělo nyní titul *deus sol invictus*, tj. „bůh slunce nepřemožený“, a svůj *Mithrův sluneční kult*. Tyto slavnosti sjednocovaly dřívější ctitele Mithrovy i Elgabalovy i Heliovy.

Úctě k slunci prospěla i následující událost. Palmyská vládkyně Zenobia se vzepřela Římu a Aurelián proti ní vytáhl do boje. Rozhodující bitva proběhla u Emesy, přičemž také Palmyřtí ctili slunce. Proto sám Helios rozhodl, kdo z bojujících stran je jeho opravdovým ctitelem. Na počátku bitvy se dále římská jízda na útěk, ale tu se prý válčícím Římanům ukázalo nebeské znamení, sám Hélios, povzbudilo je a v jeho síle zvítězili. Na počest tohoto vítězství dal Aurelián vystavět další chrám slunce na římském pahorku Quirinalu. Tím bylo v očích Římanů dokázáno, že Hélios je jejich bůh, neboť jim pomáhá proti nepřátelům.

Tento bůh byl jiný než Elgabal, neměl rodinu, neumíral a nepovstával znovu. Byl abstraktní, duchovní symbol politické jednoty říše a císařské svrchovanosti jako dříve kapitolský Jupiter. Podstatou loyálnosti k říši bylo heslo: Nad jediným lidstvem svítí jediné slunce – přeneseno na císaře. *Sol invictus* byl konkurentem Krista. Křesťané tvrdili: slunce je přemožitel temnot smrti - vítězí Kristus. On je naše světlo¹³.

PŘEDCHŮDCI KŘESŤANSKÝCH VÁNOC

Kalendy

Římský kalendář počítá dny v měsíci podle tří pevných dnů. První den v měsíci se nazýval **kalendy**,¹⁴ 5. či 7. den v měsíci **nóny**, 13. nebo 15. den v měsíci **idy**. Kdysi prý římský kněz (*pontifex minor*) oznamoval nejvyššímu římskému knězi (*pontifex maximus*) objevení nového srpku měsíce. Ten pak na Kapitolu zpravil lid, obětoval bohyni Junoně¹⁵ a poté oznámil lidem, na které dny případnou nóny (lat. *Nonae*) a idy (lat. *Idus*). **Od 2. století začínal římský rok 1. lednem. Součástí tohoto dne v Římě byla obchůzka s lednovými přáními**, tato novoroční římská oslava zimního slunovratu (*Calendae Ianuariae*) je důvodem vzniku křesťanského vánočního koledování.

Larentálie

Larové byla ochranná božstva pozemků i domácího krbu, někteří Larové prý ochraňovali pocestné, námořníky či vojáky, ale také duše zemřelých. **Uctívání Larů patří k nejstarším starořímským kultům**¹⁶ a souvisí s kultem mrtvých známým ve všech evropských etnikách. Po skončení polních prací o svátku *Compitalia*, se před kapličkami stavěnými na pomezí městských čtvrtí i soumezí, zasvěcených Larům, obětovala část úrody (ovoce, zelenina, květiny; přičemž součástí slavnosti byla hostina).

Soška Larů (ochranný domácí bůžek *Lar familiaris*) **bývala umístována ve zvláštní skříňce** zvané *lararium* ve výklenku či na polici nedaleko ohniště. **O kalendách, nonách i idách se jim**

¹³ Mal 3,20. J 1,9.

¹⁴ Zřejmě z latiny *kalendae*, slovesem *calare* = volati.

¹⁵ Latinsky *Juno*, té byl zasvěcen první den nového měsíce.

¹⁶ Ve starověku připadal na dobu zimního slunovratu a každoročně o 23. prosinci Římská říše slavila v den Larentálii ve Velambru slavnost na počest bohyně Acca Larentia, neznámé staroitalské bohyně úrody, polních prací, matka Larů, tj. ochránců rodné hroudy, od nichž pocházela všeliká požehnaní.

obětovalo trochu od každého jídla a na topeništi se k jejich uctění kladly věnce. Také na stůl se kladly pokrmy i nápoje určené Larům. Uctívání duší mrtvých předků pomalu splynulo s křesťanskými lidovými zvyky. Odtud pramení lidový zvyk pamatovat s prvním soustem a douškem na mrtvé (někdy se mrtví zvali i ke stolu na rituální hostinu, později s nimi navštěvovali domácnosti také andělé). Po skončení stědrovečerní hostiny se něco málo nechávalo na stole pro andělíčky i dušičky.

Saturnálie

Zřejmě ještě z dob etruských králů pochází římské božstvo Saturnus. Římané ho ztotožňovali s řeckým bohem Kronem, jehož podle legendy zbavil vlády syn Jupiter (Zeus), toho zas zachránila před kanibalským otcem matka Rhea. Kronos opustil Řecko a odešel do Itálie na vrch Kapitol. Starousedlý bůh Janus se dvěma tvářemi ho vlídně přijal a na tomto místě později vyrostlo město Řím. Domorodcům vládl jako král Saturnus, od něj králové Latia odvozovali svůj původ. Saturnus naučil lidi obdělávat půdu a té dodával plodivou sílu. Jeho chrám na římském fóru byl po chrámu na Kapitolu nejstarším v Římě a ve svém sklepení ukrýval státní poklad. Jeho manželka byla bohyně Ops (*mater*, tj. matka), bohyně plodivé síly a hojnosti. Nejvyšší pontifex (římský kněz) byl jediným, kdo měl přístup do její svatyně.

Saturnovým posvátným časem byl měsíc prosinec, tehdy dle představ klíčila v zemi semínka. Od roku 217 př. Kr. se v Římě u chrámu Saturnova na počest boha civilizace, zemědělství, sadařství, vinařství pořádala každoročně *lectisternium*, pohoštění bohů. „Sochy božstev se kladly na lehátka a podušky a předkládaly se jim pokrmy. V celém městě byly otevřeny domy a paláce, v nichž bylo každému přichozímu nabídnuto pohoštění. V té době... byly na den sňaty okovy a pouta. Saturnálie, konané o zimním slunovratu, oslavovaly znovuzrozené slunce a byly předzvěstí budoucích žní a s nimi spojeného blahobytu a dostatku. Oslavy trvaly od 17. do 23. prosince. O nejoblíbenějším a nejveselejším starořímském svátku prožívali otroci v domě svého pána týchž práv jako svobodní římscí občané. Slavnost byla spojena s karnevalovou bujarostí, hlučnou zábavou, nevázanými žerty, dobrým jídlem a pitím. Všichni se radovali, dávali si dárky a vzpomínali na zlatý věk lidstva, kdy vládl Saturnus a nebylo chudých, nemocných ani starých... O saturnáliích bylo zvykem k potěše bohů zapalovat voskovice a péct sladké medové koláče. Svíčky a koláčky byly jedním z nejčastějších dáreků přátelům a známým“.¹⁷

Keltské Vánoce

Předkřesťanské svátky byly vázány s opakujícím se přírodním cyklem. Křesťanským vlivem se lidský pohled na svět změnil, ale mnohé zvyky změny přestály a církev byla nucena zažité zvyky přeznačit: zvyk zůstal, ale změnil e jeho obsah. Tak se z Keltské kultury do dnešních dnů zachovala řada zvyků a pověr; např. víra ve zlaté prasátko, magie jmelí, zdobení vánočního stromečku, pálení purpury na kamnech, připravování vánočního obřadního pečiva a pravděpodobně pojídání vánoční ryby. Keltové slavili zimní slunovrat jako vítězství boha Slunce nad Zimou, zrození nového života a pokoření smrti. Keltové během zimního slunovratu kolem 21. prosince zapalovali ve svých obydlích posvátný oheň. Odtud pochází zvyk anglosaských zemí pálení vánočního polena. Polínko muselo pocházet z pozemku vlastníka a být uschované z loňského slunovratu. Také ho mohl rodině darovat přítel. „Poleno se poprášilo moukou a zapálilo od třísek z předchozího vánočního polena. Někdy se kropilo pivem a slavnostně ozdobilo. Aby vydrželo hořet po 12 dní, polévala se nehořelá část jablečným moštem. Od vánočního polena se znovu zapalovaly všechny ohně v domě. Očistily se tak od bolesti a nemoci loňského roku. Popel z vánočního polena se rozdělil mezi půdu a zvířata,

¹⁷ Vavřínová, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s.186.

z nespáleného zbytku se vyrobil klín do pluhu pro první jarní orbu. Semena pak prý rychleji klíčila a byla v bezpečí před škůdci.¹⁸

Také zvyk věštit z jablka život nebo smrt má svůj původ z dob Keltů. Rozkrojené jablko, jehož jádřinec připomínal paprsky slunce, zaslíbvalo štěstí a zdar, křížek nemoc a smrt. Při zimním slunovratu Keltové zdobili své domy větvíčkami jmelí, cesmíny, břechťanu a borovic. Zelené větve symbolizovaly věčný život. Zdobili také stromy v okolí domu. Na smrky a borovice upevňovali zlaté i stříbrné ozdoby, jablka a ořechy. Odtud pramení křesťanský zvyk zdobení stromečku. Keltové připravovali o zimním slunovratu obřadní pečivo, odtud tedy zvyk pečení vánočního cukroví. Měsíčky a kolečka slazené medem symbolizovaly bohyni Měsíc (lunu) a boha Slunce. K vykuřování obydlí, jímž se měl dům očistit od zlých sil a myšlenek, používali Keltové jmelí, mátu a mateřídoušku; křesťané používají pálení kadidla v kadidelnici.

Keltský slunovrat se také pojil s dáváním dáreků: zlato či stříbro mělo magickou ochranou moc před nemocemi, květiny před neplodností. Zlaté prasátko mělo být zaslíbením zdárného přecházení zimy a obřadním jídlem o zimním slunovratu byla ryba, ulovená mužem téhož dne. Magickou moc mělo i jmelí. Zimním slunovratem začínalo 12 zázračných dní, kdy znovuzrozené slunce pronikalo do nejhlubších míst země i lidských srdcí. Keltská mytologie zosobňuje 12 posvátných nocí 12 pannami střežících posvátný oheň (vzpomeň Marušku a dvanáct měsíců). Podle keltských představ se v mateřské noci z 24. na 25. prosince probouzely síly země, které ovlivňovaly osud smrtelníků. Proto se budoucnost ochraňovala magií.

Štědrý den (24. prosinec)

Štědrý den je poslední den adventu, v liturgii je předvečerem svátku Narození Páně, označovaným jako vigilie, tj. předvečer slavnosti. Tradice spojuje s tímto dnem přísný půst. Večere začínající s první hvězdou pak byla bohatá, leč sestavená z postních pokrmů. Jaký je smysl tohoto zvyku? Byla to oběť Bohu a poděkování za nejcennější dar, za Božího Syna. Odtud pochází označení 24. prosince *Štědrý večere*. Proto se štědrým dnem spojovala štedrost vůči žebrákům (almužna), čeled' i děti dostávali dárky, koledníci výslužku. Milenci, snoubenci a manželé si mezi sebou vyměňovali jablka či perníčky ozdobenými spodobněným výjevem Adama a Evy, rajského stromu a hada (Adam a Eva jakožto první pár byly považovány za patrony snoubenců).

V některých zemích začínal Štědrý večer **strojením vánočního stromečku**, jenž připomínal rajský strom života a na jehož kmeni byl ukřižován Ježíš Kristus. Andělíčkové¹⁹ zavěšení na větvíčkách stromku symbolizovali vyhnání Adama a Evy z ráje i příhod nové Evy (Marie) a nového Adama (Krista). Troubicí anděl zavěšený nad vánočním stolem prý dokázal do domu přivést zbloudilou duši a usmířit rozhádané příbuzenstvo. Zelené větve jehličnanů symbolizovaly věčný život, zavěšené ozdoby a ovoce měly připomínat zakázané jablko ze stromu poznání. V Čechách se tento zvyk ujal během 19. stol. „Pražské noviny poprvé psaly o strojení a nakupování vánočních stromů jako o běžném vánočním zvyku v roce 1843“²⁰ a vůbec poprvé se o německém zvyku zdobit stromeček se vzdělaný český čtenář mohl dovědět „z knihy Kryštofa Schmida *Štědrý večer*, která u nás vyšla v roce 1827. Vánoční stromečky zdomácněly v pražských měšťanských domácnostech ve 4é. letech 19. století, ale mohli si je dovolit jen ti bohatí“²¹.

Údajně poprvé vystrojil stromeček v Praze pro své přátele „ředitel Stavovského divadla Jan Karel Liebich (1733-1822) ... O Vánocích pořádal každoročně ve svém libeňském zámečku na „Ztracené vartě“ taneční večírky. Scházela se na nich pražská společenská smetánka, ministři, generálové a plukovníci, umělci a šlechtici, bohaté měšťanstvo i političtí emigranti z Francie. Pro

¹⁸ Vavřínová, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s.183.

¹⁹ Slovo anděl pochází z řeckého *angelos*, jež označuje posla, který zprostředkoval styk mezi bohy a smrtelníky. Úlohu poslů plnili také ptáci a nižší bohové, známým poslem bohů antických časů byl okřídlený Hermés.

²⁰ Vavřínová, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 48.

²¹ Tamtéž, s. 74.

tuto společnost papá Liebich připravil v roce 1812 neobvyklé překvapení – urostlý smrček postavený uprostřed místnosti, pod kterým byly kromě jesliček také drobné vánoční dárky. Liebich, který se tou dobou ocitl ve finanční tísní, dostal poněkud netradiční dárek, směnky (dluhopisy) vykoupené jeho přáteli od lichvářů. O Liebichově stromečku se mluvilo po celé Praze...²². Jelikož stromečky byly drahé, stromečky se kradly. Ze Sokolovska pochází příběh, kdy jeden foť rozzuřený krádežemi, chyceného pytláka omazal smolou, vyválel v jehličí a zapálil. Mladík se uhasil v závěji sněhu, přičemž nazítrí si z lesa odnesl tučt jehliček. Na to hajná podpálil zloději chalupu, až se do případu vložil sám hrabě Nostitz. Při rozhodl malebně, horlivému hajnému odpustil a ze zloděje udělal jeho pomocníkem stálým ročním platem v hraběcích službách.²³

V roce 1982 inicializoval papež Jan Pavel II. zvyk stavět na Svatopetrském náměstí vánoční strom z Evropy. V roce 1999 stál na vatikánském náměstí český vánoční strom z Beskyd (samy státy se musí o tuto poctu ucházet, přičemž strom býval ozdoben dle tradice dané země). Ve čtvrtek 9. prosince byl strom vztyčen v Římě.

Mnohem starší byl **zvyk stavění betlémů**,²⁴ staly se součástí kostelů, vesnických chalup i městských domů či šlechtických sídel. Jejich tradice pramení z postavy svatého Františka. Ten v roce 1223 opustil Řím se souhlasem papeže Honorio III. (a s potvrzením konečné řehole františkánského řádu) oslavit Vánoce s „obzvláštní nádherou“. Dva týdny před Vánoci roku 1223 pobýval František v poustevně u města Greccio a podle jeho současníka bratra Tomáše z Calena „pozval František jednoho ze svých přátel jménem Jan, aby mu pomohl připravit zvláštní oslavu nadcházejících svátků. Požádal ho, aby do jeskyně u poustevny dopravil zvířata a seno, aby mohli lidem z města a jeho bratřím názorně předvést hmotné podmínky Ježíšova narození. Chtěl, aby lidé prožili, co pro Božího syna znamenalo narodit se ve stáji mez oslem a volkem, v chladu a na seně. Františkovi bratři a lidé z Greccia se podvečer Božího hodu sešli u jeskyně s rozsvícenými pochodněmi, zpívali chvalozpěvy a kněz sloužil mši na oltáři upraveném nad jesličkami. František, „oblečený jako jáhen“, zpíval „krásným hlasem“ evangelium a procítěně kázal. Tomáš z Calena vypráví, že to bylo, jako by dítě Ježíš, v srdcích lidí dávno zapomenutý, té noci přišel na svět. A stromy a skály blízkých svahů za všechno stvoření odráželi lidský zpěv.“²⁵ Odtud se prostý zvyk postupně rozšířil po celé světě.

Plastická zobrazení narození Krista byla známa již dříve, objevovala se např. na sarkofázích v katakombách sv. Priscilly v Římě aj. Podle jedněch badatelů patří jesličkové prvenství figurální skupině zhotovené sv. Kajetánem z Tiene (1480-1547), podle jiných byl prvním italským sochařem Quido Mazzonihom na konci 15. stol. Do Čech přinesly jesličky jezuité v 16. stol. Rozšíření jesliček z kostelů do chalup a městských domů napomohly Josefské reformy, jejichž dekrety zakázaly vystavovat „jesle v kostelech jako církve nedůstojné dětské hračky“²⁶ České betlémy získaly světový věhlas, svými mechanickými betlémy se proslavil např. Jindřichův Hradec, nejstarší písemné zprávy o betlémech tohoto města pochází z let 1579 a 1583. Jesličky v lidové tvorbě nerespektovaly realie Izraelského starověku (místo černé ovce nahradila ovce bílá), spíše byly situovány do domácího prostředí.

Přítomnost zvířat při Ježíšově narození evangelia nezmiňují. Lukáš uvádí, že narozený Ježíš byl uložen do jeslí a anděl zvěstoval o jeho narození pastýřům. Matouš zaznamenal příběh o

²² Tamtéž, s. 115.

²³ Srov. tamtéž, s. 117.

²⁴ Hebrejské slůvko *bét lechem* znamená „dům chleba“. Tak se jmenuje judská vesnička vzdálená od Jeruzaléma necelých 12 km, původně zvaná Efrata. Narodil se v ní král David a Ježíš Kristus. Podle legend byla nedaleko Betléma pochována Jakobova žena Ráchel a usadila se zde část rodiny Kálefovy, žila tu Noemi i její ovdovělá snacha Rút. Podle raně apokryfní Knize Jakubově se zde v jeskyni narodil Ježíš Kristus. Nad jeskyní stojí pětিলodní bazilika Narození Páně, již dal vystavět císařovna Helena v roce 330. V Betlému a Izraeli se slaví Vánoce třikrát do roka: Na Boží hod, tj. 25. prosince, západní církev; 6. ledna řecké ortodoxní církve i pravoslavní, Koptové, Syřané, Habešané; a 18. ledna Arméni.

²⁵ Short, J. S.: *Chudoba a radost. Františkánská tradice*. Kostelní Vydří (Karmelitánské nakladatelství) 2003, s. 41.

²⁶ Vavřinová, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 82.

mudrcích z Východu, kteří se dítěti poklonili a obdarovali jej. Arménské apokryfy z 8. stol. píší o třech králich a popisují jejich oděv²⁷.

Na Štědrý den se uchovala řada zvyků z pohanských oslav zimního slunovratu. Dětem se slibovalo zahlédnutí zlatého prasátka, pokud dodrží půst, nebo se strašily Berchtou (Bílou paní, převzatou od německých sousedů), která prý nenasytům rozpáře břicha nožem. Pohanský původ mělo také procesí maškar. O Štědrém dnu světil v Římě papež meč i vévodský klobouk, což byly vánoční dary pro panovníky a šlechtice, které si papež podle zásluh vyvolil.

Advent

Advent je v křesťanské liturgii chápána jako doba přípravy. Začíná čtyři neděle před Vánocemi, prvními nešporami nedělního dne, přičemž první adventní neděle začíná nový církevní rok. Slůvko advent pochází z latinského *adventus*, tj. příchod. Adventní čas je dobou očekávání dvojího příchodu: narození Božího Syna (od 17. prosince do odpoledne Štědrého dne) a *parusie*, tj. Kristova druhého příchodu a Posledního soudu (od první adventní neděle do 16. prosince). Ve třetí adventní neděli, nazývaná *Gaudete*, tj. radujte se, střídá fialovou barvu pokání (mešního roucha) barva růžová, symbolizující předvánoční radost z očekávání Spasitelova narození. Čtvrtá neděle je věnovaná připomínce Zvěstování Panně Marii, andělskému zvěstování Josefovi, setkání Marie s Alžbětou a vrcholí vigilií (slavnost v předvečer Narození Páně 24. prosince). Prvními nešporami svátku Narození Páně začíná doba vánoční.

Přibližně na počátek čtyř ročních období připadají v římské liturgii **kvatembrové dny**. Tři postní dny (středa, pátek, sobota) čtyř týdnů v roce byly od 8. stol. označovány jako *quattuor tempora*, tj. čtyři doby. Nejstarší zpráva o postních kvatembrových dnech pochází ze 4. stol. „Rozhodnutí papeže Řehoře VII. na Římské synodě roku 1087 byl začátek čtyř kvatembrových půstů stanoven na středu ... po první postní neděli (postní kvatembr), na středu po Seslání Ducha svatého (svatodušní kvatembr) a středu po svátku sv. Lucie (adventní kvatembr). Počátek adventního kvatemburu tak spadá na den 13. prosince.“²⁸

První náznaky zavádění adventu pocházejí ze druhé poloviny 4. stol. ze Španělka a Galie, nejstarší dochovaná písemná zmínka o adventu pochází z postního řádu biskupa Perpetua z Tours z konce 5. stol; přičemž pevnou součástí liturgie římské se stal na přelomu stol. 6. a 7.²⁹ Představy o adventu, přesněji o jeho počátku a délce se v různých zemích i diecézích po staletí různily, až římské pojetí adventu uzákonil v 8. stol. franský král Pipin i jeho syn Karel Veliký.³⁰ Že se s touto dobou pojí řada pověr nikoho nepřekvapí, tak např.: v Pošumaví ještě před druhou světovou válkou nosily děti i dospělí do kostelů rozžaté svíce a věřili, že duše přilétají z ráje, aby se teplem plamínek ohřály, a že lze v hořícím plamínku zahlédnout tvář zesnulého.

K poměrně mladým zvykům patří strojení **adventního věnce**, o nichž nejstarší písemná zpráva pochází z Hamburku z roku 1838; tehdy teolog Johann Heinrich Wichern nade dveře sirotčince pověsil na počátku adventu věnec vyřezaný ze dřeva. Denně do něj upevnil zapálenou svíci, pod věnec postavil pokladničku, do které mohli milosrdní lidé vhazovat dary pro děti ze sirotčince. Postupem doby se věnce začaly zhotovovat i ze zelených větví jehličnanů, symbolizující Kristem zaslíbený věčný život. Kruh vyjadřoval jednotu společenství lidí i Boha, plamen svíci připomínal Krista značícího světlo lidí. Časem se počet svíci ustálil na čtyři.

²⁷ Vavřínová, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 76: nejstarší je popsán v červeném plášti lemovaném v bílým hermelínu; prostřední černovlasý má krátkou bradku, volné podkasané kalhoty a až na zem splývající zelený plášť a zelený turban; třetí král je mouřenín, zřejmě z Etiopie, oděný do širokých kalhot po kolena, modrého pláště a orientálních sandálů.

²⁸ Vavřínová, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 27.

²⁹ Srov. Vavřínová, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*, s. 23.

³⁰ Sakramentář města Říma za pontifikátu papeže Řehoře Velikého (590–604) obsahuje čtyři nedělní a tři kvatembrové mše adventního rázu. V 11. stol. se čtyřnedělní trvání adventu ustálilo, adventní doba trvající 22 až 28 dní tak může připadnout na kterýkoli den mezi 27. listopadem a 3. prosincem.

Tradice **adventních kalendářů** pramení z pokusu mnichovského měšťana, Gerharta Langa, který v roce 1908 vytiskl vystřihovací kalendář *V zemi Ježíškově*, aby tak vyplnil předvánoční čekání nedočkavých dětí. Tak začal zvyk dávat dětem o prvním adventním dni adventní kalendář.

Smysl Vánoc

Naše kultura by byla hluboce ochuzena, kdyby nebylo vánočních svátků. V dnešní době jsou tyto svátky jakoby služkou tržní ekonomie a konzumu, nebo svátkem domova. Vánoce jsou ovšem ve své podstatě mnohem hlubším svátkem. Jejich obsah vystihuje židovská pohádka:

Židovská bajka o beránkovi:³¹ Bůh stvořil nádherný svět. Ale přichází za ním lev: „Bože, ty jsi stvořil slona silného. On mě svým chobotem přetáhne a já nemám, jak bych se bránil“. „Co pro tebe mohu udělat“, zeptal se Bůh. „Dej mi zuby a drápy“, odpověděl lev. A tak Bůh dal lvovi zuby a drápy. Postupně za Bohem přichází další šelmy a také chtějí zuby a drápy. Přišla i antilopa: „Bože, stvořil jsi šelmám zuby a drápy, jak se jim mohu bránit? „I ty chceš zuby a drápy?“, zeptal se Bůh. „Ne, stačí mi rychlé nohy, abych mohla utéci“. Tak dostala antilopa rychlé nohy. Poslední přichází beránek. „Bože, dej mi něco, čím bych všechno to zlo překonal“. Bůh se zeptal: „Také chceš zuby a drápy?“ „Ne Bože, vždyť víš, že se zlem se nedá prát, vždy nás přemůže, je silnější“. „Tak chceš rychlé nohy?“ „Ne, vždyť víš, že před zlem nelze utéci, vždycky nás dožene, Ty jsi Bůh, tedy víš, čím lze zlo porazit“. Bůh dal beránkovi tři vlastnosti: **ochotu trpět, odpouštět a ochotu obětovat se. To jsou tři životodárné hodnoty, které vneslo do našeho světa nejzřetelněji nemluvně z Betléma.**

Vánoční svátek si činí ještě jeden nárok – na lidskou volbu. Jiná **židovská bajka *Stromy a železo***³² vypráví, že k Hospodinu přišli stromy se stížností: „Bože náš, lidé objevili železo a zabíjí nás. Bojíme se, že člověk nás všechny vyvraždí“. „Nebojte se“, odpověděl Hospodin, „člověk je dostatečně moudrý, brzy si uvědomí, že ve chvíli, kdy zabije poslední strom, sám zahyne. Vždyť do vás se rodí (kolébka), ve vás a bydlí, díky vám se ohřívá a ve vás se navrácí do hlíny“. Stromy odešly upokojeny do svých lesů. Ovšem člověk se nezměnil a tak se vyslanci lesů vydali k Hospodinu znovu: „Člověk se neumoudřil. Kde je Tvé zastání?“ A Bůh prý sestoupil dolů ke stromům tak, aby Jeho slova neslyšel nikdo jiný: „Dříve, než by člověk vyhubil vás stromy, obrátí železo jeden proti druhému. To vám zachrání život!“

Každý z nás máme moc a prostor dovolit, aby trocha světla šlů skrze náš život sestoupila na náš svět. Nebo se můžeme podílet na šíření zla. Jak odpovíš na výzvu Vánoc tváří v tvář svému partnerovi a dítěti?

Vigilie, z lat. *vigilia*, tj. bdění, hlídka, stáž.

Použitá literatura:

Frolec, V. + kol. *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 1988.

Heller, J. *Vánoce a slunovrat*. KJ - ET 43-44/72, ročník LVIII.

Lochman, J. M. *O smyslu křesťanských svátků*, Praha: Vyšehrad, 1997.

Lochman, J. M. Div vánoc, in *Theologická příloha Křesťanské revue*, 1967, roč. ????, č. 5.

Pavlát, L. *Osm světél*, Praha: Albatros, 1992.

Pavlincová, H.; Horyna, B. + kol. *Judaismus, Křesťanství, Islám*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003.

Short, J. S. *Chudoba a radost, Františkánská tradice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

Vavřínová, V. *Malá encyklopedie Vánoc*, Praha: Libri, 2001.

³¹ Volně převyprávěno podle PAVLÁT, L. *Osm světél*. Praha: Albatros, 1992, s. 112.

³² Volně převyprávěno podle PAVLÁT, L. *Osm světél*. Praha: Albatros, 1992, s. 130.

Jména staré doby jsou pokládána za vnuknutí Ducha svatého. Určují život a dílo svých nositelů. Především to platí o těch, kdo dostali svá jména z „úst“ Božích ještě před narozením. Pro starověkého člověka nebylo jméno považováno za hříčku náhody, latinské úsloví *nomen – omen* = „jméno je věštbé znamení“ vyjadřuje, jak vážnou událostí bylo pojmenování dítěte. Uvedu příklady:

V tomto čase si začínáme připomínat svátek vánoční. Jeho poselství je obsaženo ve jménu „Ježíš“ = „Jahve (Hospodin) je Zachránce“ či „Hospodin je má spása“ a jménu „Immanuel“ = „s námi Bůh“, tedy obě jména nesou samotné poselství o životě Ježíšově: Hospodin je Zachránce - Bůh s námi. Jméno „Hospodin“ znamená podle prof. Hellera „Ten který je s tebou všude tam, kde jsi ty“, pak ve jménu „Ježíš“ máme zdvojeno poselství pro člověka: „Ten, který je se mnou ve všem, v čem jsem sám, je můj Zachránce“.

Jiný příklad: jméno „David“ znamená „Miláček“, „Milý“, myšleno „Miláček (Milý) Bohu“. To byla možná jen přezdívka, skutečné Davidovo jméno mohlo být jiné. Postupně se přezdívka vžila jako šifra k tomu nejpodstatnějšímu v Davidově životě: tedy příběh o Davidovi je příběhem o člověku, jenž byl Hospodinu milý.

Nebo: „Jan Křtitel“ se doslovně jmenoval „Jan křtící“ a samotné jméno „Jan“ znamená „Hospodin se smiloval“; což se vžilo jako „Jan Křitel“, tedy ten, jenž ukazuje, jak (nebo v kom) se Hospodin smiloval, pokřtil Pána. Či snad ještě více domyšleno: Ten, koho pokřtil Jan, se do toho s námi namočil a v něm je záchrana! (Josef Dvořák)

Zkrácená historie Vánoc: Boží hod vánoční, 25. prosince, bývá považován za datum Ježíšova narození. V bibli ovšem toto datum nenajdeme. Kde se tedy vzalo? Přesvědčivě je doloženo, že před nicejským koncilem (konaným roku 325) se vánoce neslavily. První zmínka o dnu Ježíšova narození je u Jana Zlatoústého (347-405), avšak ten jej klade na 20. prosince. V Římě se vánoce poprvé slavily až roku 354. Ještě rok před tím se místo vánoc slavil svátek epifanias, to jest zjevení Páně, a to 6. ledna. Proč se náhle objevuje svátek narození Páně?

Roku 312 zvítězil Konstantin nad svým protivníkem Maxentiem a nastoupil na trůn. Rok na to vydává edikt milánský, jímž povolil křesťanství. Proti pohanským zvykům byly postupně zaváděny hodnoty jiné - křesťanské. Jak vypadalo náboženství, s jakým tehdy křesťanství zápasilo?

Staří římské bohové byli už přežitkem minulosti, které téměř nikdo nebral vážně. Staří Řečtí bohové se svým olympským životem seshora pohlíželi lidskému shonu, částečně pobaveně, částečně rozhořčeně. Pak přichází ideje antické filozofie se svou co nejčistší abstraktní představou boha, tedy boha apatického a nezúčastněného. Živé a silné bylo náboženství sluneční, kult boha slunce. Za starých římských časů nemělo slunce, latinsky *sol*, v římském náboženství významnou roli. Kult slunce přežíval v bohu Hélios. Teprve později, v době císařské, se po roce 200 do západní říše římské šíří z východních kultů s množstvím jiných také nový kult slunce. Měl své kořeny v syrské oase Emesa, dnešní Hims. Římané si jí podrobili roku 72 a připojili k římskému impériu. Oasa i město měly chrám slunce, které se tam nazývalo Šams. Tento semitský výraz souzní s hebrejským šemeš, akkadským šamaš a ugaritským šaps. Toto božstvo bylo uctíváno na posvátné vyvýšenině. Vyvýšenina se řekne *gabal*, a proto bývalo také nazýváno *iláh-ha-gabal* = bůh vyvýšeniny, zkráceně pak *Elgabal*.

Emesa byla rodištěm císaře Septimia Severa (193-211) i jeho ženy Julie Domny, která byla dcerou tamního velekněze slunce Basiana. Císařovna Julie se sice pořímštila, zato však její sestra Maesa horlivě bděla nad tím, aby její synovec a budoucí císař, nazývaný Elgabal, nebo počtější Heliogabal, se stal knězem dříve, než zasedne na císařský trůn. To se jí zdařilo. Roku 218 se stal Elgabal císařem, ovšem předně se cítil být knězem Slunce. Dal do Říma dopravit posvátný kámen slunce z Emesy, a na Palatinu pro něj vystavěl chrám. V něm

se svou matkou i bábou konal různé orientální obřady. Ty byly římské tradici zcela cizí, Římany hluboce pohoršovaly. Elgabal se snažil kult Slunce Římanům vnutit násilím, tak došlo k povstání, které Elgabala smetlo po čtyřech letech vlády z trůnu. Jeho nástupce a synovec Severus Alexander (222- 235), si nedovolil pokračovat v strýcově stopě. Posvátný kámen slunce poslali nazpět do Emesy a Elgabalova památka byla prokleta (damnatio memoriae).

Kult slunce však nepominul, zcivilizoval se, odložili se orientální formy, Římanům nepřijatelné, a začalo s jeho literární propagandou. Jejím dokladem je román emeského rodáka Heliodora, zvaný Aithiopika. Ten již šíří slávu řeckého Helia (nikoli Šamse či Elgahala), přijatelného na východě i na západě říše.

Také tento bůh, Helios, má ambice stát se bohem nejvyšším. Dělá to opatrně, neruší jiné bohy a kultury, ale snaží se ukázat, že v nich byl ctěn on sám, jen pod jiným jménem a v nedostatečném poznání. Tak je postupně ztotožňován s řadou bohů, s Apollonem, Mithrou aj. O Emese se román zmiňuje až docela na konci, až když je čtenář pro Helia získán, doví se, že tento Helios je bůh Emesy.

Bůh slunce postupně přitahoval stále více tehdejší císaře z dvojího důvodu, z náboženského i politického. Kult Slunce císařům napomáhal ideologicky sjednotit říši a posílit božské postavení císařů.

To vše si znovu uvědomil císař Aurelian (270-275). Jeho vláda sebou přináší oživení slunečního kultu v celé říši. Nejprve zavedl novovýšvátek na den 25. prosinec. Toto datum bylo odedávna považováno za posvátný okamžik zrození východních slunečních božstev, tedy zimní slunovrat byl okamžik, kdy slunce až dosud stále více pohlcované tmou, vítězí, rodí se znovu a začíná stoupáním po obloze projevovat svou rostoucí sílu. V tento den se na základě Aurelianova ustanovení konaly každá čtvrtý rok k počtě slunce zápasy a savnosti, podobné řecké olympiádě. Sluneční božstvo mělo nyní titul deus sol invictus 'bůh slunce nepřemožený'. Tyto slavnosti sjednocovaly dřívější ctitele Mithrovy i Elgabalovy i Heliovy.

Podstatou loyálnosti k říši bylo heslo: Nad jediným lidstvem svítí jediné slunce – přeneseno na císaře. Sol invictus byl konkurentem Krista. **Naše slunce je přemožitel temnot smrti - vítězí Kristus. On je naše světlo.**